

<https://doi.org/10.36818/2071-4653-2025-1-6>

УДК 35.07:352.07:502.1

JEL Q01, Q58, H77, R58

Х. О. Патицька

кандидат економічних наук, старший дослідник, старший науковий співробітник відділу регіональної фінансової політики ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долишнього НАН України», м. Львів

e-mail: pelechata@meta.ua

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2871-7540>

Д. О. Сороковий

аспірант відділу регіональної фінансової політики ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долишнього НАН України», м. Львів

e-mail: danylo.sorokovyi@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0001-3954-1854>

БАГАТОРІВНЕВЕ ВРЯДУВАННЯ В КОНТЕКСТІ ЗЕЛЕНОГО ПЕРЕХОДУ: РОЛЬ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД

Стаття присвячена дослідженню ролі територіальних громад як суб'єктів багаторівневого врядування в реалізації Європейського зеленого курсу в Україні. Обґрунтовано необхідність адаптації європейських підходів до умов післявоєнного відновлення держави, урахування складної соціально-економічної ситуації, безпекових викликів і потреби енергетичної стійкості. Проаналізовано концепцію багаторівневого врядування як ефективної моделі координації політик, що передбачає ієрархічну, горизонтальну та багатосуб'єктну взаємодію між органами влади різних рівнів, громадянським суспільством і бізнесом. З огляду на нерівномірність впливу та сприйняття заходів екологічної трансформації окреслено специфіку зеленого переходу на різних типах територій – від великих міст до монофункціональних і сільських громад. Аргументується, що саме громади є головними виконавцями ініціатив зеленого переходу. В умовах воєнного стану вони набули нової якості – стали носіями довіри, стійкості та партнерства. Зроблено висновок про необхідність посилення фінансової та інституційної спроможності органів місцевого самоврядування, більшої автономії та інтегрованої участі їх у реалізації політики зеленого переходу задля формування стійкої, екологічно збалансованої моделі розвитку держави.

Ключові слова: багаторівневе врядування, територіальні громади, Європейський зелений курс, повоєнне відновлення України, місцеве самоврядування.

Patytska Kh. O., Sorokovyy D. O. MULTILEVEL GOVERNANCE IN THE CONTEXT OF THE GREEN TRANSITION: THE ROLE OF TERRITORIAL COMMUNITIES

This article explores the role of territorial communities as actors of multilevel governance in the implementation of the European Green Deal in Ukraine. It substantiates the need to adapt European approaches to the conditions of post-war recovery, taking into account the complex socio-economic situation, security challenges, and the need for energy resilience. The concept of multilevel governance is analyzed as an effective model for policy coordination, involving hierarchical, horizontal, and multi-actor interaction among different levels of government, civil society, and business. The article outlines the specifics of the green transition across various types of territories – from large cities to monofunctional and rural communities – with an emphasis on the uneven impact and perception of environmental transformation measures. The authors identify that local self-government bodies in Ukraine face a number of barriers, despite having formalized powers: a low level of environmental policy integration at the local level, insufficient human and institutional capacity, and limited and inconsistent funding. The article argues that communities are, in fact, key implementers of green transition initiatives. Under martial law, they have acquired a new quality – becoming carriers of trust, resilience, and partnership. The article concludes on the need to strengthen the financial and institutional capacity of local governments, enhance their autonomy, and ensure their integrated participation in the implementation of green transition policy to build a sustainable and environmentally balanced model of national development. Particular attention is paid to the potential of the local level in achieving the Sustainable Development Goals. The paper presents examples of tools that can be adapted to strengthen the environmental component in community strategies. Emphasis is placed on the need to shift from fragmented initiatives to a comprehensive green transformation of local self-government.

Keywords: multilevel governance, territorial communities, European Green Deal, post-war recovery of Ukraine, local self-government.

Формулювання проблеми. Успішні практики повоєнного відновлення країн Європи після Другої світової війни ґрунтувалися на залученні значних обсягів зовнішньої фінансової допомоги, лібералізації

економіки, застосуванні сучасних підходів та інноваційних методів відбудови та перезапуску економіки [1].

Процес відбудови України, яка в умовах війни вже втратила значну частину свого економічного й демографічного потенціалу, також має враховувати умови розвитку світової економіки на сучасному етапі, а саме:

- пришвидшення зміни технологічних укладів, що впливає на політико-географічне «перетікання» капіталів і сприяє посиленню ролі інновацій в економічному розвитку держав;
- людиноцентричності державних політик демократичних країн Заходу, до яких прагне долучитися Україна; в основі їх – зростання освіченості та збереження здоров'я населення, забезпечення рівності й комфорту життєдіяльності членів суспільства, збереження комфортних умов для розвитку майбутніх поколінь;
- політичної невизначеності на міжнародній арені та економічної нестабільності, що є її наслідком. Остання лише посилюється з початку повномасштабного вторгнення російської федерації в Україну та, очікувано, матиме довготривалі наслідки.

Зважаючи на ці аспекти, в основі повоєнного відновлення територій України мають бути орієнтири на посилення стійкості держави, що також вимагає розвитку її елементів – регіонів і громад – як самодостатніх систем, інноваційний підхід до відбудови та відновлення економіки та курс на високі стандарти забезпечення якості життя.

Україна як кандидат на вступ до ЄС зобов'язалася забезпечити приведення вітчизняного законодавства та політик до стандартів Євросоюзу. Навіть в умовах посилення турбулентності на міжнародній політичній арені та загострення безпекових ризиків ключовою програмою ЄС є Європейський зелений курс, що «стосується не стільки кліматичної політики, скільки зеленої концепції модернізації економіки та економічного зростання» [2], тобто передбачає відокремлення процесу економічного зростання від використання ресурсів. В її основі – інноваційна компонента (застосування технологічних новацій у всіх сферах для досягнення ресурсоощадності, покращення стану навколишнього середовища, розвитку виробництва з високою доданою вартістю) та людиноцентричний підхід (забезпечення рівних можливостей та комфорту життєдіяльності для людей та майбутніх поколінь).

Оскільки програмою охоплено більшість сфер економіки та вона орієнтується на формування нових закономірностей поведінки населення, бізнесу, влади, процес її реалізації названо зеленим переходом.

Реалізацію зеленого переходу ЄС здійснює на засадах багаторівневого врядування [3; 4]. Ця модель зараз широко застосовується в більшості сфер управління в ЄС, а її розроблення пов'язане з його розширенням і появою нових форм взаємодії (зокрема розвитком на тлі класичної «пірамідальної» моделі управління «наднаціональний – національний – субнаціональний рівні» транскордонного співробітництва та нормативно-правового закріплення алгоритмів такої взаємодії).

Доцільність, навіть обов'язковість, застосування моделі багаторівневого врядування в реалізації зеленого переходу обумовлена двома чинниками: по-перше, обов'язковою умовою успішного втілення на практиці Європейського зеленого курсу є зміна поведінки всіх суб'єктів економіки, орієнтування їх на екологічні аспекти та усвідомлення ролі кожного в забезпеченні сталого розвитку територій. Такий підхід «вимагає» якнайширшого залучення до реалізації політики зацікавлених сторін; по-друге, територіальний розподіл тягаря під час реалізації порядку денного Європейського зеленого курсу є нерівномірним. Для нівелювання загроз, якими така проблема супроводжується, доцільно максимально залучити до процесу зацікавлені сторони й налагодити системні взаємозв'язки, щоб подолати можливий опір.

Моделлю, яка здатна забезпечити нівелювання загроз такого характеру, і є багаторівневе врядування.

Аналіз останніх досліджень. Формування концепції відбулося понад три десятиліття тому й зумовлене ідеєю розвитку Єдиної Європи як союзу демократичних держав, в основі якого – тенденції до регіоналізації, децентралізації та федералізації [5]. Для союзу різних (у культурній, соціальній, економічній, політичній і навіть у геополітичній сферах) держав такі особливості розвитку супроводжуються ризиками посилення відцентрових процесів. Натомість збільшення кількості взаємодій і контактів на всіх рівнях нівелює такі ризики й забезпечує стійкість ЄС, а також відповідає контексту європейської ідеї демократії.

Рада Європи трактує багаторівневе врядування як кооперативну модель управління, що може охоплювати міжнародний, наднаціональний, транскордонний, національний і субнаціональний (регіональний, проміжний і місцевий) рівні врядування та передбачає залучення людей, громадянського суспільства, організацій і зацікавлених для забезпечення узгодженої, дієвої і результативної політики, прийняття рішень, виконання державних обов'язків на основі принципів належного демократичного врядування (демократична участь; права людини; верховенство права; публічна етика; підзвітність, відкритість і прозорість; ефективне і результативне управління; лідерство, компетентність і спроможність; чуйність до потреб громадян; зважене фінансове та економічне управління; сталість і довгострокова орієнтація; відкритість до змін та інновацій) [6].

У наукових колах багаторівневе врядування розглядають як систему безперервних переговорів, що є формою гнучкого й адаптивного управління [7; 8]. Науковці наголошують, що такі переговори не обов'язково мають завершитися консенсусом, натомість можуть реалізовуватися через пристосування, змагання і співпрацю [9]. Це розширює можливості участі зацікавлених сторін і стимулює до «експерименту й навчання в політиці, може призвести до застосування інновацій та посилити спроможність розв'язувати проблеми» [10].

Метою статті є обґрунтування ролі територіальних громад у багаторівневому врядуванні

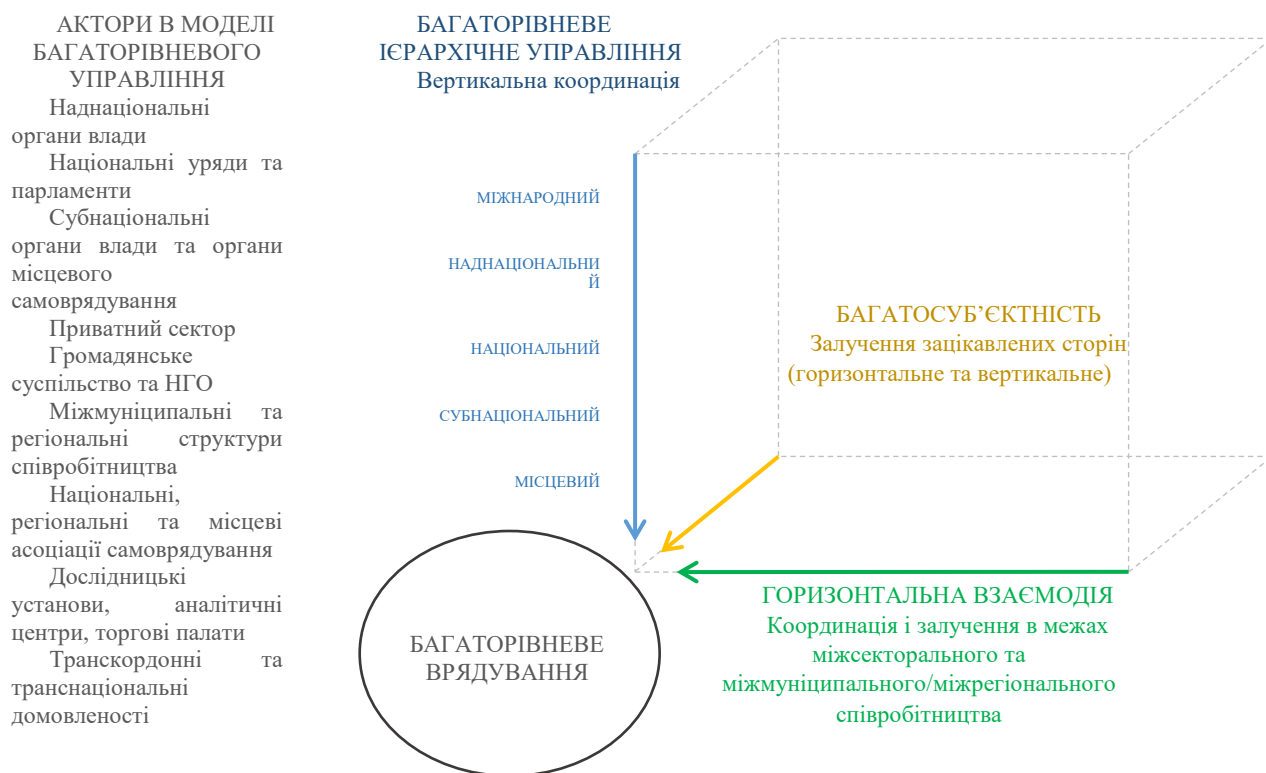
процесом зеленого переходу в Україні, ураховуючи виклики післявоєнного відновлення.

Основні результати дослідження. Рада Європи застосовує доволі широкий підхід до визначення і впровадження багаторівневого врядування на практиці. На сучасному етапі в її основі – поєднання тріади вимірів: багаторівневого ієрархічного формального управління ↔ багатосуб'єктності через залучення зацікавлених сторін ↔ горизонтальних форм співробітництва та управління (рис. 1). Кожен вимір забезпечує «запуск» притаманних йому переваг: ієрархічне управління – чітко сформульованої системи норм поведінки та алгоритмів прийняття управлінських рішень; горизонтальний вимір співробітництва – переваг мережевого управління і спільних рішень; залучення значної кількості зацікавлених сторін – долучення ринкових механізмів і врахування суспільних інтересів.

Європейська модель багаторівневого врядування на практиці довела свою ефективність. В основі

позитивних результатів її впровадження – два чинники.

1. *Ефективні фінансові механізми залучення зацікавлених сторін до процесу врядування.* Система фінансового забезпечення реалізації політик ЄС передбачає комплексне застосування різних механізмів фінансування – з різними умовами надання ресурсу та такі, що орієнтовані на різні типи зацікавлених сторін. Достатність і доступ до коштів стимулює зацікавлені сторони до участі в реалізації політик і, що важливо, переважно в межах, які обумовлені умовами надання фінансових ресурсів. Оскільки одним з основних джерел фінансового ресурсу в умовах реалізації політик ЄС є наднаціональний (через структурні фонди) та національні бюджети, умови й орієнтири залучення зацікавлених сторін визначають органи влади, а це забезпечує відповідний рівень підпорядкованості та звітності.

Рис. 1. Концептуальна основа багаторівневого врядування як моделі управління в ЄС

Джерело: на основі [5].

Основними викликами для реалізації амбітних цілей зеленого переходу є дороговартісність заходів і непропорційність навантаження на суб'єктів економіки, що може результуватися суспільним опором.

Наслідки зміни клімату по-різному впливають на розвиток територій. В авангарді реалізації політики (як за впливом на навколишнє середовище, так і щодо забезпечення пом'якшення і адаптації до змін клімату) – великі міста.

У сучасних умовах на міста припадає більше ніж 80% світового ВВП, 70% викидів парникових газів

[11], споживання 78% світової енергії [12]. Тому саме урбанізацію визначено як визначальний фактор зміни клімату [11]. Влада великих міст, розпоряджаючись потужним фінансовим і людським ресурсом, володіє значним потенціалом у впровадженні зеленого переходу. Адже ефект від реалізації політики буде психологічно «помітнішим» (оскільки це вплив на більшу кількість населення), фінансово вигіднішим (значно менші видатки в розрізі на одну особу) та більш результативним (у контексті стратегічних індикаторів зеленого переходу) порівняно з малозаселеними територіями.

З другого боку, Європейський зелений курс спрямований і на інші типи територій. Значну увагу приділено допомозі муніципалітетам і регіонам, економіка яких базується на видобутку й реалізації викопних видів палива. Географічне розташування в зонах залягання корисних копалин для таких громад результатувалося залежністю економіки від сфери видобування. Крім того, що в умовах зеленого переходу такі муніципалітети стикаються з викликами збереження економічної стійкості через перехід до процесу справедливої трансформації та закриття підприємств видобувної галузі, вони зазвичай характеризуються нижчим рівнем економічного розвитку порівняно з іншими громадами регіону / країни через вплив монофункціональної структури економіки, суттєві бар'єри для входу-виходу на місцеві ринки та орієнтування на застарілі технології [13]. Поступова відмова від викопних джерел енергії (що є однією із цілей зеленого переходу) у монофункціональних громадах сприятиме загостренню соціально-економічних проблем передусім через утрату робочих місць [14]. Тому підхід до впровадження політики тут має бути комплексним.

2. *Адаптивність моделі на рівні держав-членів ЄС.* Для забезпечення ефективності багаторівневого врядування на практиці важливо врахувати відмінність стилів управління, що пов'язано з різними вихідними умовами в різних країнах і в різні періоди та залежить від культури громадської участі, рівня соціальної відповідальності бізнесу, специфіки системи публічного управління тощо. «Практика управління в різних країнах є відображенням національної політико-адміністративної та суспільної культури, яка може відрізнятися» [5].

Аналізуючи ці відмінності, в ЄС виділяють три стилі врядування: ієрархічне управління і прийняття правових рішень; управління мережею і, як результат, спільні рішення; ринкове управління. Хоча ці стилі здебільшого поєднуються, у кожній країні помітним є домінування одного з них. Крім того, за тридцятирічний період розвитку багаторівневого врядування відбулися численні реформи в різних країнах-членах ЄС, спрямовані як на зменшення надмірної фрагментації адміністративно-територіального устрою, так і на децентралізацію. Оскільки результатом таких реформ є перерозподіл повноважень, ресурсів і відповідальності між різними рівнями управління, відбувається і зміна стилів впровадження багаторівневого врядування.

Водночас у Звіті про багаторівневе врядування зазначено, що вести мову про застосування цієї моделі можна «лише тоді, коли місцева або регіональна влада має хоча б мінімальну автономію в прийнятті рішень, питаннях нормативно-правового характеру, фінансових аспектах та поєднує її із демократичним елементом місцевих виборів» [5]. Тобто, попри акцент на потребі залучення максимальної кількості груп зацікавлених сторін, в основі моделі – розвинена система місцевого самоврядування. Чому? І якою саме є роль місцевого самоврядування в ефективності багаторівневого врядування зеленим переходом в ЄС? Чи можливо

«запозичити» цю модель для зеленого переходу в Україні?

Програма Європейського зеленого курсу є комплексною та охоплює більшість сфер економіки Європейського Союзу: екологічну, фінансову, енергетичну, транспортну, промислову, аграрну, будівельну, наукову, торговельну та навіть сферу міжнародних відносин (рис. 2).

Для сільських територій перспективи та проблеми зеленого переходу перебувають у площині розвитку сільськогосподарського сектору та відновлюваних джерел енергії. Якщо, згідно з дослідженнями ОЕСР, великі міста здатні забезпечити прискорення і масштабний перехід до зеленого середовища, то сільські території – енергетичну стійкість ЄС через розвиток відновлюваної енергетики на цих територіях [15], а також розвиток справедливої здорової системи харчування («від ферми до виделки»). Як очікується, цей процес супроводжуватиметься опором громад через суперечливі наслідки для розвитку економіки на місцевому рівні: спротив підприємств, які не зацікавлені в розвитку відновлюваної енергетики на території; незначну потребу в нових робочих місцях у секторі; конкуренцію у сфері землекористування тощо [16].

Отже, підходи та інструменти впровадження зеленого переходу на різних територіях різняться. Це вимагає «зниження» рівня ієрархічного управління процесом до рівня місцевого самоврядування.

Не варто забувати, що в умовах реалізації кожна політика характеризується зворотною віддачею. Політиці Європейського зеленого курсу притаманна комплексність, що проявляється у впливі на більшість сфер економіки, а відтак і на життєдіяльність більшості мешканців країн-членів ЄС. Тому, як ми зазначали, впровадження заходів в її межах може мати наслідком посилення економічного й соціального навантаження. Розглянемо цей аспект проблеми більш детально.

Згідно з результатами опитування [17] муніципалітетів, що було проведено у 2024 р. Радою європейських муніципалітетів і регіонів (CEMR), органи місцевого самоврядування очікують наслідків непропорційного впливу від заходів у межах політики Європейського зеленого курсу на домогосподарства залежно від рівня їхніх доходів і місця проживання.

Наприклад, зафіксовано суттєве збільшення витрат домогосподарств із середнім і низьким рівнем доходу в малонаселених районах через зростання цін на пальне. Аналогічного впливу на фінансове становище домогосподарств у великих містах немає [17].

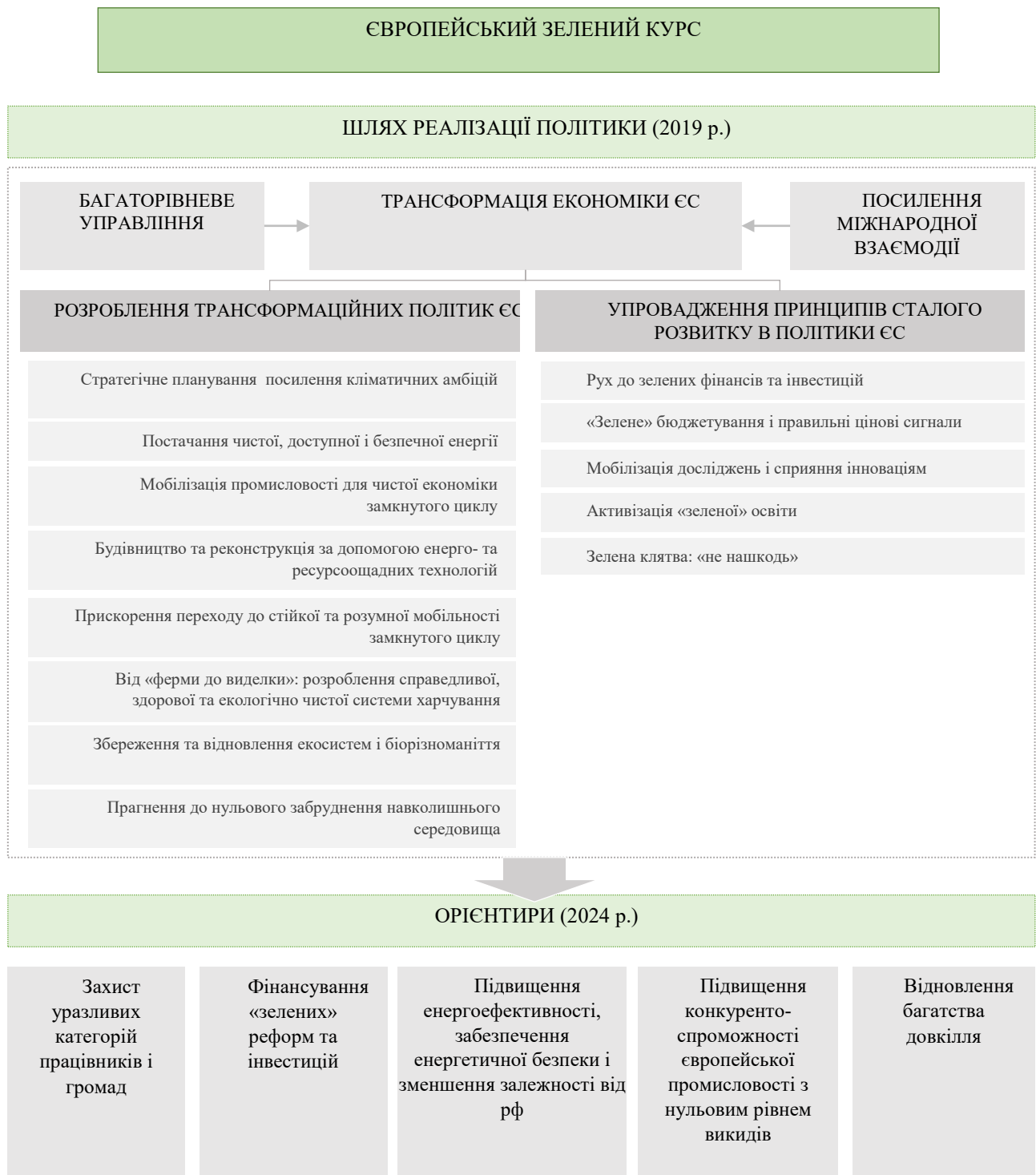
Іншим прикладом є сприйняття передових інноваційних (зазвичай дороговартісних) практик зеленого переходу. Переважно населення позитивно сприймає такі дії у великих містах, де їхні результати відчутні для великої кількості людей. Натомість в інших типах поселень (у невеликих містах, у сільській місцевості, на гірських чи острівних територіях) впровадження їх часто оцінюється як економічно невиправдане.

Зважаючи на результати опитувань, CEMR акцентує на збільшенні кількості виборців, які з недовірою ставляться до політиків, що пропагують і

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОГО ПЕРІОДУ УКРАЇНИ

впроваджують Європейський зелений курс. 2/3 представників опитаних у 2023 р. органів місцевого самоврядування стверджують, що зелений перехід може вплинути на поведінку громадян під час

проведення виборів не на їхню користь [17], що характеризуватиметься довгостроковими наслідками в різних масштабах (місцевому / регіональному / національному / наднаціональному).

Рис. 2. Шляхи реалізації Європейського зеленого курсу в умовах розроблення концепції та орієнтири (2024 р.)

Джерело: на основі [3; 4].

Можна стверджувати, що вирішальна роль місцевого самоврядування у впровадженні порядку денного Європейського зеленого курсу є обов'язковою умовою його ефективності, оскільки:

- саме органи місцевого самоврядування першими стикаються з наслідками зміни клімату;
- на рівні регіонів і муніципалітетів відбувається «розщеплення» завдань у межах політики (як

це прослідковуємо у наведених вище прикладах);

- у моделі багаторівневого врядування органи місцевого самоврядування залучені до кожного виміру тріади, тому забезпечують взаємодію у вертикальному (органи управління різних рівнів) і горизонтальному напрямках (з населенням, бізнесом тощо);
- органи місцевого самоврядування першими «відчувають» зворотний ефект зеленого переходу.

З другого боку, рівень залучення органів місцевого самоврядування до процесу управління зеленим переходом у кожній країні залежить від обсягу повноважень і фінансової спроможності місцевих бюджетів. Однак саме на цей рівень управління в ЄС покладено найбільше навантаження під час реалізації політики: 70% заходів щодо пом'якшення наслідків зміни клімату та 90% заходів з адаптації [17].

Участь України в процесі зеленого переходу офіційно розпочалася 13.08.2020 р. з направлення до Єврокомісії позиційного документа [2]. Але з початку повномасштабного вторгнення РФ в Україну у 2022 р. підхід до зеленого переходу в ЄС розширено шляхом урахування цілі забезпечення енергетичної безпеки та зменшення залежності від РФ.

Зважаючи на умови, підхід до впровадження Європейського зеленого курсу в нашої державі потрібно трансформувати: досягнення екологічних цілей має бути скоординованим із цілями забезпечення економічного зростання та збереження стійкості економіки. Тобто орієнтуватися на розвиток / відновлення і враховувати безпекові загрози.

Війна спричинила значні потрясіння в демографічному, економічному, соціальному, безпековому та екологічному вимірах життя держави. Відповідно, політику зеленого переходу в Україні потрібно реалізовувати, ураховуючи таку специфіку:

- вкрай гостра соціальна нерівність і наявність великої кількості населення за межею бідності. Вимагає застосування комплексної гнучкої системи фінансової підтримки населення і бізнесу в умовах зеленого переходу (пільги, кредити, гранти тощо);
- пошкоджена енергетична система. Супроводжується потребою розвантаження енергогенерувальних потужностей та, хоча б часткового, нівелювання загрози втрати їх;
- масове знищення виробничої інфраструктури, погіршення становища провідних галузей економіки країни (металургія, сільське господарство тощо). Відновлення їх доцільно базувати на переосмисленні структури економіки, орієнтуванні на інноваційному та екологоорієнтованому підходах, урахуванні євроінтеграційного контексту;

- пошкодження і потреби відновлення інженерної і соціальної інфраструктури, відбудови житла за новими стандартами.

Як зазначається у [2], зараз триває процес адаптування вітчизняного законодавства до норм і стандартів ЄС, у контексті зеленого переходу він має чітко виражену регіональну компоненту.

Країни-члени ЄС, ураховуючи інституційні та політико-правові засади розвитку, по-різному організували багаторівневе врядування в умовах зеленого переходу. За вертикальною (ієрархічною) спрямованістю такі підходи умовно можна групувати на підхід «зверху вниз», «знизу вгору» та змішане управління [18]. Багаторівневе врядування в контексті зеленого переходу на засадах моделі «зверху вниз» ґрунтується на провідній ролі державних органів влади, які створюють імпульс: формують межі, стимулюють, надають ресурси, зобов'язують органи місцевого самоврядування до впровадження відповідних заходів у територіальних громадах. Підхід «знизу вгору» передбачає широкую автономію та кліматичне лідерство органів місцевого самоврядування для самостійного впровадження заходів у межах зеленого переходу. Зазвичай такий підхід актуальний в умовах відсутності системної державної політики та заходів підтримки її впровадження на центральному рівні управління, а також є результатом високого рівня розвитку місцевого самоврядування [11]. Змішане управління зеленим переходом поєднує в собі елементи двох попередніх підходів і передбачає активну роботу та взаємодію на всіх рівнях управління.

Варто наголосити, що Рада Європи високо оцінює досвід багаторівневого врядування в нашої країні під час війни, наголошує на його показовості та досягненні головної мети – збереженні стійкості не лише системи місцевого самоврядування, а й державності [5]. Особливістю набутого досвіду стало суттєве розширення функцій органів місцевого самоврядування через виконання невластивих їм повноважень. Реалізація цих функцій супроводжувалася масовим залученням громадськості та бізнесу до процесу, що й забезпечило ефективність виконання. Тобто в умовах масштабної безпекової кризи в Україні відбулося розширення кола залучених сторін і посилення взаємодії в системі багаторівневого врядування як наслідок ініціативи й готовності до співпраці всіх сторін.

В Україні повноваження органів місцевого самоврядування територіальних громад у забезпеченні реалізації політики зеленого переходу обґрунтовані в системі законодавчих, нормативно-правових актів і планових документів (табл. 1).

Нормативне підґрунтя участі органів місцевого самоврядування в багаторівневому управлінні зеленим переходом в Україні

Назва акта	Характеристика акта	
	загальна	у контексті зеленого переходу
1	2	3
БАЗОВІ ЗАКОНИ		
Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» № 280/97-ВР від 21 травня 1997 року	Визначає систему та гарантії місцевого самоврядування в Україні	Затвердження місцевих планових документів в екологічній та економічній сферах Управління комунальним майном Регулювання земельних відносин, використання природних ресурсів місцевого значення, планування розвитку території Бюджетні питання Організація територій та об'єктів природно-заповідного фонду, збереження основних компонентів довкілля Управління відходами Рішення з питань боротьби зі стихійним лихом Розроблення і прийняття місцевих енергетичних планів, реалізації заходів з енергоефективності тощо
Закон України «Про засади державної регіональної політики» № 156-VIII від 5 лютого 2015 року	Визначає засади державної регіональної політики як компоненти внутрішньої політики України, установлює особливості узгодження розвитку регіонів і територій	Визначено особливості узгодження розвитку територій різного рівня, взаємодії органів місцевого самоврядування (ОМС) та органів управління вищих рівнів
Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» № 1264-XII від 25 червня 1991 року	Визначає основи організації охорони навколишнього природного середовища	ОМС від імені Українського народу здійснюють права власника на природні ресурси Обґрунтовано умови налагодження взаємодії між ОМС, центральними й місцевими органами виконавчої влади та громадськості Визначено повноваження місцевих рад у галузі охорони навколишнього природного середовища
Бюджетний кодекс України (Закон України № 2456-VI від 8 липня 2010 року)	Визначено правові засади функціонування бюджетної системи України	
Податковий кодекс України (Закон України № 2755-VI від 2 грудня 2010 року)	Регулює відносини, що виникають у сфері справляння податків і зборів	
ЗАКОНОДАВЧІ АКТИ, ЯКІ СПРАВЛЯЮТЬ ПРЯМИЙ ВПЛИВ		
Закон України «Про природно-заповідний фонд» № 2456-XII від 16 червня 1992 року	Визначає основи організації, охорони, ефективного використання природно-заповідного фонду України, відтворення його природних комплексів	Визначено повноваження ОМС у сфері охорони територій та об'єктів природно-заповідного фонду ОМС приймає рішення про резервування цінних для заповідання територій та об'єктів
Закон України «Про стратегічну екологічну оцінку» № 2354-VIII від 20 березня 2018 року	Регулює відносини у сфері оцінювання наслідків виконання документів державного планування для довкілля	
Закон України «Про оцінку впливу на довкілля» № 2059-VIII від 23 травня 2017 року	Установлює правові та організаційні засади оцінювання впливу на довкілля під час прийняття рішень про провадження господарської діяльності, яка може суттєво впливати на довкілля, ураховуючи державні, громадські та приватні інтереси	
Закон України «Про енергетичну ефективність» № 1818-IX від 21 жовтня 2021 року	Визначає правові, економічні та організаційні засади відносин, що виникають у сфері забезпечення енергетичної ефективності під час виробництва, транспортування, передання, розподілу, постачання та споживання енергії	ОМС як суб'єкти забезпечення дотримання принципу «Енергоефективність насамперед» ОМС – суб'єкт управління у сфері забезпечення енергетичної ефективності у межах своїх повноважень: енергетичне планування на місцевому рівні; упровадження системи енергетичного менеджменту; створення місцевих цільових фондів; реалізація та фінансування енергоефективних заходів; моніторинг результатів енергоефективних заходів тощо

ТЕРИТОРІАЛЬНИЙ РОЗВИТОК ТА РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА

Продовження табл. 1

1	2	3
Закон України «Про енергетичну ефективність будівель» № 2118-VIII від 22 червня 2017 року	Визначає правові, соціально-економічні та організаційні засади діяльності у сфері забезпечення енергетичної ефективності будівель і спрямований на зменшення споживання енергії в будівлях. Рекомендує органам місцевого самоврядування здійснювати термомодернізацію та енергоефективні заходи в будівлях державної та комунальної форм власності	
Закон України «Про управління відходами» № 2320-IX від 20 червня 2022 року	Визначає засади управління відходами та запобігання їх утворенню	Визначено роль і повноваження ОМС в ієрархії управління відходами Визначено: територіальні громади є власниками відходів, переданих їх утворювачами або попередніми власниками до систем управління побутовими відходами
Закон України «Про питну воду та питне водопостачання» № 2918-III від 10 січня 2002 року	Визначає засади функціонування системи питного водопостачання, спрямовані на гарантоване забезпечення населення якісною та безпечною для здоров'я людини питною водою	ОМС визначено суб'єктами відносин у сфері питної води, питного водопостачання Обґрунтовано повноваження ОМС в цій сфері
Закон України «Про водовідведення та очищення стічних вод» № 2887-XI від 12 січня 2023 року	Визначає засади функціонування системи водовідведення, спрямовані на створення сприятливих умов життєдіяльності людини та захист навколишнього природного середовища від негативного впливу стічних вод	ОМС визначено суб'єктами відносин у сфері водовідведення Обґрунтовано повноваження ОМС в цій сфері
Закон України «Про благоустрій населених пунктів» № 2807-IV від 6 вересня 2005 року	Визначає засади благоустрою населених пунктів	ОМС є органом управління у сфері благоустрою населених пунктів Обґрунтовано повноваження ОМС в цій сфері
Закон України «Про регулювання містобудівної діяльності» № 3038-VI від 17 лютого 2011 року	Установлює правові та організаційні основи містобудівної діяльності та спрямований на забезпечення сталого розвитку територій, ураховуючи державні, громадські та приватні інтереси	ОМС визначено суб'єктами містобудування Визначено умови забезпечення сталого розвитку територій громад, планування і забудови територій
Закон України «Про охорону атмосферного повітря» № 2707-XII від 16 жовтня 1992 року	Визначає правові й організаційні основи та екологічні вимоги в галузі охорони атмосферного повітря	ОМС є суб'єктом державного управління в галузі охорони атмосферного повітря Визначено повноваження ОМС в цій сфері
ДОКУМЕНТИ ДЕРЖАВНОГО ПЛАНУВАННЯ ТА ОСНОВНІ МІЖНАРОДНІ ДОГОВОРИ		
Паризька угода (ратифікована Законом № 1469-VIII від 14 липня 2016 року)	Спрямована на зміцнення глобального реагування на загрозу зміни клімату в контексті сталого розвитку та зусиль з викорінення бідності, зокрема тому числі шляхом: обмеження зростання температури до 1,5° C понад доіндустріальні рівні; підвищення здатності адаптуватися до несприятливих наслідків зміни клімату, а також сприяння опірності до зміни клімату та низьковуглецевому розвитку так, щоб не ставити під загрозу виробництво продовольства; забезпечення узгодженості фінансових потоків з напрямом низьковуглецевого та опірного до зміни клімату розвитку	
Стратегія екологічної безпеки та адаптації до зміни клімату на період до 2030 року (схвалена розпорядженням КМУ № 1363-р від 20 жовтня 2021 року)	Визначено стратегічні цілі, завдання забезпечення екологічної безпеки та адаптації до змін клімату до 2030 року. Наведено операційний план реалізації Стратегії на період до 2024 року, та визначено відповідальні сторони	
Національний план скорочення викидів від великих спалювальних установок (схвалений розпорядженням КМУ № 796-р від 8 листопада 2017 року)	Прийнято на виконання зобов'язань України в межах Договору про заснування Енергетичного Співтовариства в частині обмеження викидів речовин-забруднювачів. Спрямований на модернізацію енергетичних об'єктів, не визначає повноважень ОМС	
Державна стратегія регіонального розвитку на 2021-2027 роки (затверджена постановою КМУ № 695 від 5 серпня 2020 року)	Запроваджено підходи до стратегічного планування та фінансування регіонального розвитку. Спрямована на реалізацію цілей Паризької угоди	
Указ Президента України «Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року» № 722/2019 від 30 вересня 2019 року)	Забезпечує підтримку Глобальних цілей сталого розвитку до 2030 року, передбачає напрями адаптації їх, ураховуючи специфіку розвитку України	

Джерело: систематизовано авторами.

Оскільки Європейський зелений курс характеризується системним підходом і охоплює широке коло сфер, правовим підґрунтям «зеленого» управління в громадах є як законодавчі та нормативно-правові акти прямого впливу (визначають

повноваження, обов'язки та відповідальність органів місцевого самоврядування, зобов'язують громади до прийняття певних рішень або реалізації політик, є юридичною основою щоденної управлінської діяльності), так і акти непрямого впливу – з питань

містобудування, розвитку енергетики, стратегічного і просторового планування тощо.

Аналізуючи нормативно-правові аспекти зеленого переходу в Україні, можемо констатувати: переважно саме на місцевому рівні відбувається впровадження на практиці ключових цілей Європейського зеленого курсу, а органи місцевого самоврядування визначено суб'єктами реалізації політики. Однак їхня роль у впровадженні зеленого переходу є обмеженою. Найголовніші орієнтири розвитку громад визначено на національному рівні, а на органи місцевого самоврядування переважно покладено функції практичної реалізації політик у сферах поводження з відходами, просторового планування, адаптації до зміни клімату, охорони навколишнього природного середовища, енергоефективності тощо. Такий підхід є наслідком як нетривалості розвитку системи місцевого самоврядування в Україні (менше ніж 10 років), так і її становлення в кризових умовах, що негативно вплинуло на фінансову спроможність громад і зумовило процес рецентралізації окремих повноважень і ресурсів.

Система багаторівневого врядування в контексті управління зеленим переходом, що ґрунтується на активній ролі органів місцевого самоврядування, вимагає постійного доступу до різних і стабільних джерел фінансових ресурсів, розвинутої системи інституцій підтримки та супроводу, інтегрованості політики зеленого переходу на локальному рівні та наявності ефективної системи моніторингу реалізації заходів.

Натомість у вітчизняній системі місцевого самоврядування відсутні правові, інституційні та фінансові засади активності територіальних громад у формуванні політики зеленого переходу через:

- недостатню інтеграцію політики зеленого переходу на місцевому рівні, відсутність місцевих планових документів у сфері екології та адаптації до зміни клімату. До листопада 2025 р. місцеві ради мають затвердити місцеві енергетичні плани, однак на сучасному етапі випадки наявності в громади планових документів вузькопрофільного характеру поодинокі та є радше результатом зовнішніх стимулів (розроблення в межах міжнародних ініціатив і проєктів);
- відсутність відповідних підрозділів у структурі органів місцевого самоврядування та доступу до системи інституцій підтримки та супроводу в питаннях екологічного характеру;
- несистемність фінансування, низький рівень фінансової спроможності місцевих бюджетів, фінансування екологічних та енергоефективних заходів унаслідок залучення зовнішніх ресурсів (субвенцій з обласних бюджетів, міжнародних донорських коштів, за результатами участі в грантових конкурсах), що, відповідно, характеризується непостійністю та вибірковістю реалізованих заходів.

Ці чинники зумовлюють особливості багаторівневого врядування під час реалізації політики зеленого переходу в Україні. Можна констатувати, що у вітчизняній моделі управління

зеленим переходом превалюватиме підхід «зверху вниз», що передбачатиме провідну роль органів державної влади як інституційного драйвера процесу, що визначає стратегічні орієнтири. Утім, роль органів місцевого самоврядування в такому підході не нівельовано. Саме територіальні громади є основними виконавцями ініціатив у межах зеленого переходу та ключовим суб'єктом взаємодії в системі багаторівневого врядування. Потенціал органів місцевого самоврядування в Україні згодом тільки посилюється, адже в умовах війни вони стали не формальними представниками інтересів жителів громад, а носіями довіри, стабільності та змістовного партнерства в часи кризи.

Висновки. Зелений перехід в Україні вимагає ефективної моделі багаторівневого врядування, в якій територіальні громади відіграють провідну роль як безпосередні виконавці екологічних ініціатив. Попри наявність формалізованих повноважень, місцеве самоврядування стикається з низкою бар'єрів (кадрових, фінансових, інституційних), що стримують реалізацію політики сталого розвитку. У період післявоєнного відновлення та впровадження Європейського зеленого курсу посилення потенціалу громад має стати одним із пріоритетів державної політики.

Громади продемонстрували стійкість, гнучкість і здатність до партнерства в умовах воєнного стану, що є гарною умовою для реалізації місцевого врядування. Важливо перейти від точкових екологічних проєктів до комплексної інтеграції принципів зеленої трансформації у стратегії розвитку громад. Підвищення фінансової автономії, доступ до інструментів технічної допомоги та розвиток міжмуніципального співробітництва – надважливі чинники ефективного багаторівневого врядування задля досягнення цілей зеленого переходу.

Список використаних джерел

1. Запатріна І. В., Шатковська А. О. *Досвід післявоєнного відновлення міст світу: уроки для України*. Київ, 2023. URL: https://era-ukraine.org.ua/wp-content/uploads/2023/06/Doslidzhennia_Dosvid-pisliavoiennoho-vidnovlennia-mist.pdf
2. Європейський Зелений Курс. *Представництво України при Європейському Союзі*: сайт. 15.04.2021. URL: <https://ukraine-eu.mfa.gov.ua/posolstvo/galuzeve-spivrobitnictvo/klimat-yeuropejska-zelena-ugoda>
3. The European Green Deal: Communication from the Commission. Com (2019) 640 final. 11.12.2019. *European Union*: Website. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:52019DC0640&from=ET>
4. The European Green Deal. A growth strategy that protects the climate. *European Union*: Website. 2024. URL: <https://ec.europa.eu/stories/european-green-deal>
5. *Report on Multilevel Governance*. Strasbourg, 2023. URL: <https://rm.coe.int/report-on-multilevel-governance-final-2768-6653-0568-v-1/1680ad9120>
6. *Recommendation CM/Rec(2023)5 of the Committee of Ministers to member States on the principles of good democratic governance*. 2023. URL: <https://rm.coe.int/0900001680abeb87>

7. Daniell K., Kay A. *Multi-level Governance: An Introduction*. 2017. DOI: <https://doi.org/10.22459/MG.11.2017.01>
8. Marks G. Structural Policy and Multilevel Governance in the EC. *The State of the European Community. Vol. 2. The Maastricht Debates and Beyond*. Harlow: Longman, 1993. Pp. 391-410. URL: <https://garymarks.web.unc.edu/wp-content/uploads/sites/13018/2016/09/marks-Structural-Policy-and-Multilevel-Governance.pdf>
9. Thomas K. W., Kilmann R. H. *Thomas-Kilmann Conflict Mode Instrument*. Palo Alto, 1974.
10. Scharpf F. W. Games Real Actors could Play – Positive and Negative Coordination in Embedded Negotiations. *Journal of Theoretical Politics*, 1994. Vol. 6(1). Pp. 27-53. DOI: <https://doi.org/10.1177/0951692894006001002>
11. *Cities and climate change: An urgent agenda*. World Bank Group, 2010. URL: <http://documents.worldbank.org/curated/en/194831468325262572/Cities-and-climate-change-an-urgent-agenda>
12. *The Sustainable Development Goals Report 2022*. United Nations, 2022. URL: <https://unstats.un.org/sdgs/report/2022/The-Sustainable-Development-Goals-Report-2022.pdf>
13. *EU coal regions: opportunities and challenges ahead*. Luxembourg, 2018. DOI: <https://doi.org/10.2760/064809>
14. Rodriguez-Pose A., Bartalucci F. The green transition and its potential territorial discontents. *Cambridge Journal of Regions, Economy and Society*. 2024. Vol. 17(2). Pp. 339-358. DOI: <https://doi.org/10.1093/cjres/rsad039>
15. Environmental transition in regions. *OECD*: Website. [n.d.]. URL: <https://www.oecd.org/en/topics/environmental-transition-in-regions.html>
16. Renewable energy: rural areas can be the EU's green powerhouse. *The Conversation*: Website. 26.02.2025. URL: <https://theconversation.com/renewable-energy-rural-areas-can-be-the-eus-green-powerhouse-250669>
17. *Local Green Transition. Prospects for an Inclusive and Competitive Deal*. CEMR, 2024. URL: <https://ccre-cemr.org/wp-content/uploads/2024/10/CEMR-Local-Green-Transition-2024.pdf>
18. Adriázola P., Dellas E., Tänzler D. *Multi-Level Climate Governance. Supporting Local Action*. Bonn, 2018. 104 p. URL: <https://www.citiesalliance.org/sites/default/files/giz2018-0318en-cpmud-multi-level-climate-governance.pdf>
5. Report on Multilevel Governance (2023). Strasbourg. Retrieved from <https://rm.coe.int/report-on-multilevel-governance-final-2768-6653-0568-v-1/1680ad9120>
6. Recommendation CM/Rec(2023)5 of the Committee of Ministers to member States on the principles of good democratic governance (2023). Retrieved from <https://rm.coe.int/0900001680abeb87>
7. Daniell, K., & Kay, A. (2017). *Multi-level Governance: An Introduction*. DOI: <https://doi.org/10.22459/MG.11.2017.01>
8. Marks, G. (1993). Structural Policy and Multilevel Governance in the EC. In *The State of the European Community. Vol. 2. The Maastricht Debates and Beyond* (pp. 391-410). Harlow: Longman. Retrieved from <https://garymarks.web.unc.edu/wp-content/uploads/sites/13018/2016/09/marks-Structural-Policy-and-Multilevel-Governance.pdf>
9. Thomas, K. W., & Kilmann, R. H. (1974). *Thomas-Kilmann Conflict Mode Instrument*. Palo Alto.
10. Scharpf, F. W. (1994). Games Real Actors could Play – Positive and Negative Coordination in Embedded Negotiations. *Journal of Theoretical Politics*, 6(1), 27-53. DOI: <https://doi.org/10.1177/0951692894006001002>
11. *Cities and climate change: An urgent agenda* (2010). World Bank Group. Retrieved from <http://documents.worldbank.org/curated/en/194831468325262572/Cities-and-climate-change-an-urgent-agenda>
12. *The Sustainable Development Goals Report 2022* (2022). United Nations. Retrieved from <https://unstats.un.org/sdgs/report/2022/The-Sustainable-Development-Goals-Report-2022.pdf>
13. *EU coal regions: opportunities and challenges ahead* (2018). Luxembourg. DOI: <https://doi.org/10.2760/064809>
14. Rodriguez-Pose, A., & Bartalucci, F. (2024). The green transition and its potential territorial discontents. *Cambridge Journal of Regions, Economy and Society*, 17(2), 339-358. DOI: <https://doi.org/10.1093/cjres/rsad039>
15. Environmental transition in regions (n.d.). OECD: Website. Retrieved from <https://www.oecd.org/en/topics/environmental-transition-in-regions.html>
16. Renewable energy: rural areas can be the EU's green powerhouse (2025, Feb 26). *The Conversation*: Website. Retrieved from <https://theconversation.com/renewable-energy-rural-areas-can-be-the-eus-green-powerhouse-250669>
17. *Local Green Transition. Prospects for an Inclusive and Competitive Deal* (2024). CEMR. Retrieved from <https://ccre-cemr.org/wp-content/uploads/2024/10/CEMR-Local-Green-Transition-2024.pdf>
18. Adriázola, P., Dellas, E., & Tänzler, D. (2018). *Multi-Level Climate Governance. Supporting Local Action*. Bonn. Retrieved from <https://www.citiesalliance.org/sites/default/files/giz2018-0318en-cpmud-multi-level-climate-governance.pdf>

References

1. Zapatrina, I. V., & Shatkovska, A. O. (2023). Dosvid pislyavoyennoho vidnovlennya mist svitu: uroky dlya Ukrainy [Post-war reconstruction experience of cities around the world: lessons for Ukraine]. Kyiv. Retrieved from https://era-ukraine.org.ua/wp-content/uploads/2023/06/Doslidzhennia_Dosvid-pisliavoiennoho-vidnovlennia-mist.pdf [in Ukrainian].
2. Yevropeys'kyy Zelenyy Kurs [The European Green Deal] (2021, Apr 15). Representation of Ukraine to the European Union: Website. Retrieved from <https://ukraine-eu.mfa.gov.ua/posolstvo/galuzeve-spivrobitnictvo/klimat-yevropejska-zelena-ugoda> [in Ukrainian].
3. The European Green Deal (2019). Communication from the Commission, COM (2019) 640 final. 11.12.2019. European Union: Website. Retrieved from <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:52019DC0640&from=ET>
4. The European Green Deal. A growth strategy that protects the climate (2024). European Union: Website. Retrieved from <https://ec.europa.eu/stories/european-green-deal>

Дослідження проведено в межах проекту «Повоєнне відновлення економіки територіальних громад Західного макрорегіону на засадах «зеленого» переходу» (№ II-02-25), що виконується за результатами конкурсу на здобуття грантів НАН України дослідницьким лабораторіям / групам молодих вчених НАН України на 2025-2026 рр.

Надійшло 09.03.2025 р.